

Wojciech KOSIEDOWSKI*

Problemy strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego

Funkcje gospodarcze województwa w systemie gospodarki narodowej

Województwo kujawsko-pomorskie zajmuje wśród polskich regionów pozycję zbliżoną do średniej krajowej, nieadekwatnie niską w stosunku do swych potencjalnych możliwości i warunków. Będąc na 10 miejscu pod względem obszaru i liczby ludności, zajmuje 8 pozycję pod względem wytwarzanego PKB ogółem i 7 na 1 jednego mieszkańca. Jego powierzchnia stanowi 5,7% obszaru kraju, a liczba mieszkańców 5,4% ludności Polski, natomiast udział w wytwarzanym w kraju PKB wynosi 4,5%. Region należy do województw o najwyższej stopie bezrobocia.

Korzystną cechą regionu jest jego przejściowe tranzytowe położenie między Zachodem a Wschodem oraz Północą a Południem Europy. Do strategicznych czynników rozwoju województwa należy ponadto zaliczyć: równomierny system osadniczy, korzystne warunki naturalne (urodzajne gleby, obfite zasoby wodne, wyróżniające się walory turystyczno-rekreacyjne), wysoką kulturę rolną i zrównoważoną strukturę sektorowo-gałęziową gospodarki regionalnej.

Natomiast najważniejszymi barierami utrudniającymi rozwój regionu są: wysokie i trwałe bezrobocie strukturalne, dekapitalizacja majątku trwałego, niski poziom technologiczny przemysłu, niewystarczające kwalifikacje siły roboczej, niedostateczna jakość infrastruktury technicznej oraz niska innowacyjność gospodarki regionalnej. Wprawdzie prywatyzacja postępuje stosunkowo sprawnie, jednak niepokoić musi skromny rozwój przedsiębiorczości (zwłaszcza słaby wzrost spółek joint venture) i niedostateczna atrakcyjność regionu (zwłaszcza subregionu włocławskiego) dla kapitału zagranicznego.

Na czoło funkcji gospodarczych regionu wysuwa się gospodarka żywnościowa, a zwłaszcza wysokotowarowe rolnictwo wraz z przemysłowym przetwórstwem płodów rolnych. Niemal cały omawiany obszar odznacza się korzystnymi, choć zróżnicowanymi, warunkami produkcji rolniczej i stosunkowo wysoką kulturą rolną. Pod względem podstawowych wskaźników produkcji rolniczej zarówno roślinnej, jak i zwierzęcej, województwo zajmuje wysokie, a niekiedy nawet przodujące miejsca w skali krajowej.

Drugą funkcję gospodarczą stanowi przemysł przetwórczy. Wykazuje on w województwie nawet wyższe, proporcjonalnie biorąc, zatrudnienie niż średnio w kraju. Jeśli jednocześnie uwzględnić, iż wskaźniki produktu globalnego są nieco niższe od średniokrajowych, oznacza to, że poziom wydajności pra-

* Autor jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

cy w przemyśle województwa nie sięga wskaźników przeciętnych. W strukturze gałęziowej zwraca uwagę wysoki udział przemysłu chemicznego, lekkiego i spożywczego. Zdecydowana większość produkcji (około 70%) koncentruje się w największych miastach. Funkcjonują tutaj duże przedsiębiorstwa o przestarzałej strukturze organizacyjnej i znacznie zużytych majątku trwałym.

Poza dwiema powyżej przedstawionymi, w strukturze gospodarczej wyróżnia się funkcja transportowa i turystyczno-wypoczynkowa. Pierwsza jest powiązana z tranzytowym położeniem regionu, którego wyposażenie w infrastrukturę transportową jest dość dobre, lepsze na ogół, niż średnio w kraju. Zastrzeżenia budzi nie tyle gęstość dróg kolejowych, samochodowych i innych sieci infrastrukturalnych, ile ich stan techniczny. Natomiast ostatnia z funkcji rozwija się na bazie walorów przyrodniczych i historyczno-urbanistycznych, które w pewnych rejonach województwa (Bory Tucholskie, Pojezierze Brodnickie, dolina Drwęcy i inne) i niektórych miastach (Toruń, Chełmno i inne) reprezentują poziom znaczący w skali kraju.

Uwarunkowania rozwoju regionu

Uwarunkowania zewnętrzne

„Strategia finansów publicznych i rozwoju gospodarczego; Polska 2000-2010”, opracowana w kwietniu 1999 r. przez Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów i Ministerstwo Finansów, opisuje naszą gospodarkę narodową w trzech wariantach: aktywnym (najlepszym), pasywnym (średnim) i ostrzegawczym (najgorszym).

Wariant aktywny zakłada podtrzymanie przez kilka następnych lat tempa wzrostu gospodarczego zbliżonego do obecnego, a następnie przyspieszenie do 7-8% rocznie. Stopa bezrobocia całkowitego spadłaby z 18,6% w 1998 roku do 9,4% w roku docelowym (w tym bezrobocie otwarte 7,3% i ukryte 9,4%). Proces prywatyzacji zostałby przyspieszony, zaś udział wydatków publicznych spadłby stopniowo do 33-35% PKB (z około 43% obecnie) przy jednoczesnym wzroście udziału oszczędności krajowych i zagranicznych. Rola budżetu państwa w finansowaniu konsumpcji prywatnej (transfery budżetowe) zmniejszyłaby się wydatnie.

W wariantcie pasywnym tempo wzrostu PKB wyniosłoby 4-5% rocznie, stopa bezrobocia całkowitego w roku docelowym byłaby nieznacznie tylko niższa od obecnej, udział wydatków publicznych pozostałby na obecnym poziomie, podobnie jak udział oszczędności. Kontynuowane byłyby wysokie transfery socjalne, wymagające utrzymania dotychczasowego fiskalizmu.

Wariant ostrzegawczy oznaczałby systematyczny spadek tempa wzrostu do 3-4% PKB średniorocznie, wzrost stopy bezrobocia całkowitego w roku docelowym do 20,8% (w tym bezrobocie otwarte 14,5% i ukryte 6,3%), rosnące dotacje i transfery budżetowe (zwiększony fiskalizm), a więc wzrost udziału wy-

datków publicznych do około 48-50% PKB, spadek oszczędności krajowych i zagranicznych w relacji do PKB i w rezultacie utrzymanie niskiego poziomu życia dużej części ludności (zwłaszcza wiejskiej) oraz luki cywilizacyjnej w stosunku do Unii Europejskiej.

Wydaje się, że rzeczywistość będzie różnić się od każdego z wyszczególnionych wariantów. Zakładając kontynuację głównych trendów polityki gospodarczej (przede wszystkim dalsze umocnienie stabilizacji makroekonomicznej) oraz przyspieszenie przemian w związku z wymogami procesu przedakcesyjnego do Unii Europejskiej, można przyjąć za bardzo satysfakcjonujący i jednocześnie najlepszy z możliwych do realizacji wariant prorozwojowy mieszczący się między wariantem pasywnym a aktywnym, a więc wariant aktywny złagodzony. Wariant ten oznaczałby spadek transferów budżetowych nie tak dotkliwy dla społeczeństwa, wzrost udziału oszczędności tylko do 24-25% PKB, stopy inwestycji maksymalnie do 27-29% PKB, przyspieszenie tempa wzrostu PKB do 5-6% średniorocznie i zmniejszenie stopy bezrobocia rejestrowanego do około 10% w roku docelowym przy utrzymaniu kilkuprocentowego bezrobocia ukrytego.

Oddzielnym, bardzo istotnym zagadnieniem, które wymaga szczegółowego rozważenia, jest wpływ integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi na rozwój omawianego regionu. W tym miejscu zagadnienie to zostało pominięte, co znacznie ogranicza ocenę uwarunkowań zewnętrznych.

Uwarunkowania wewnętrzne

Uwarunkowania ekonomiczne

Na uwagę zasługuje stosunkowo szybki, chociaż zmienny (ostatnio uległ zwolnieniu), rozwój sektora prywatnego w województwie oraz znaczna dynamika sektora przedsiębiorstw małych i średnich. Pozwala to pozytywnie ocenić postępy w zakresie urynkwienia gospodarki. Gorzej natomiast przedstawia się problem napływu kapitału zagranicznego i stosunkowo niska atrakcyjność inwestycyjna województwa. Ożywienia inwestycyjnego nie rokurują również zbyt niskie wskaźniki rentowności przedsiębiorstw, a w związku z tym niedostateczna ilość własnych środków finansowych. Ta sama przyczyna skłania ku pesymistycznej raczej ocenie szans poważniejszych przedsięwzięć innowacyjnych. Rynek województwa, jakkolwiek trudno go oszacować, wydaje się niezbyt chłonny, przede wszystkim ze względu na niewielką siłę nabywczą społeczeństwa, uwarunkowaną niskimi dochodami realnymi (średnia płaca w województwie jest niższa od przeciętnej dla kraju). Symptomatycznym odzwierciedleniem negatywnych tendencji są wysokie i rosące wskaźniki bezrobocia, którym towarzyszy ciągle zbyt niska, a nawet niekiedy słabnąca, wydajność pracy. Wbrew opiniom władz i instytucji regionalnych, wiele do życzenia pozostawia poziom kadry zarządzającej, zdominowanego ciągle przez tzw. „starą” kadrę. Liczne źródła wskazują na trudny do udokumentowania, lecz tym niemniej niski, poziom zarządzania gospodarką regionalną i lokalną oraz

nieumiejętne funkcjonowanie administracji publicznej, a zwłaszcza brak tzw. orientacji marketingowej.

Uwarunkowania społeczne

W województwie następują widoczne zmiany w stratyfikacji społecznej, jednak bardzo powoli i ostrożnie. Miejscowi przedsiębiorcy ciągle są raczej kapitalistami „in statu nascendi” i pretendentami do zajęcia miejsca w warstwie tzw. biznesu niż jej pełnoprawnymi przedstawicielami. Dotkliwie daje się odczuć niedostatek tzw. klasy średniej, której tworzenie mogłaby wesprzeć liczna, zwłaszcza w dużych miastach, inteligencja. Na przeszkodzie temu stoi jednak głęboka pauperyzacja tej grupy społecznej. Trudno ocenić, ze względu na brak wiarygodnych danych, zmiany w poziomie i strukturze konsumpcji. Wszystko jednak wskazuje na to, że poziom aspiracji konsumpcyjnych dominującej części społeczeństwa regionu dramatycznie się obniżył. Infrastruktura społeczna bardzo boleśnie odczuła głęboki niedobór środków i w związku z tym radykalnie zredukowała swoją działalność. W dłuższym okresie rokuje to bardzo niekorzystnie, jeśli wziąć pod uwagę choćby wyraźny regres kulturalny. Jednocześnie rosną wskaźniki skolaryzacji na poziomie wyższym, co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym, nie sposób jednak nie zauważyć obniżania się poziomu kształcenia. Należy też dodać, że społeczeństwo województwa, podobnie jak całego kraju, podlega niesprzyjającym zjawiskom demograficznym.

Szczególna rola inwestycji w rozwoju regionu

Inwestycje pełnią bardzo istotną rolę w rozwoju każdego kraju i regionu, a szczególnie w okresie transformacji systemowej i w odniesieniu do regionów słabiej rozwiniętych. Współczesna teoria ekonomii podkreśla, że wielkość i struktura nakładów inwestycyjnych oraz ich kapitałochłonność w decydujący sposób wpływa na tempo wzrostu gospodarczego oraz na strukturę systemu gospodarczego. Wzrost inwestycji wywołuje efekty mnożnikowe (kumulacyjne), dzięki którym zmiany w produkcji i dochodzie krajowym i regionalnym są znacznie większe od poniesionych nakładów. Inwestycje są także ściśle powiązane z konkurencyjnością kraju i regionu na zasadzie sprzężenia zwrotnego: wzrost inwestycji podnosi konkurencyjność, ta zaś wpływa na dalsze zwiększenie inwestycji, gdyż poprawia atrakcyjność inwestycyjną regionu. Tylko dzięki inwestycjom mogą nastąpić konieczne zmiany w technice i technologii oraz w strukturze produkcji. Inwestycje mogą być także źródłem znacznych korzyści społecznych i politycznych, bowiem sprzyjają wzrostowi dochodów i popytu (również konsumpcyjnego), tworzą nowe miejsca pracy, poprawiają ogólny klimat społeczny.

Region kujawsko-pomorski od kilku dziesięcioleci zarówno w epoce tzw. realnego socjalizmu, jak i w okresie transformacji systemowej nie był terenem atrakcyjnym z punktu widzenia inwestorów. Nakłady inwestycyjne realizowa-

ne w trzech „starych” województwach regionu (bydgoskie, toruńskie i wrocławskie) były, poza kilkoma wyjątkowymi okresami, wyraźnie niższe od średniej krajowej. Świadczą o tym dane poniższej tablicy nr 1.

Tablica 1

Inwestycje ogółem w byłych województwach: bydgoskim, toruńskim i wrocławskim
w latach 1961-1997 w przeliczeniu na 1 mieszkańca,
w procentach średniej krajowej, średniorocznie

Województwo	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85	1990-97
Bydgoskie	92,5	91,5	102,9	90,7	87,2	87,8
Toruńskie	72,3	77,8	96,5	82,4	94,6	70,6
Wrocławskie	65,4	131,6	72,9	148,4	113,6	60,8
Polska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Procesy inwestycyjne w gospodarce przestrzennej Polski w latach 1961-75, Biuletyn Informacyjny IGiPZ PAN, Warszawa 1978; Rocznik statystyczny województw, GUS, Warszawa 1986; Z. Mikołajewicz, Inwestycje jako instrument polityki regionalnej okresu transformacji [w:] Polityka Gospodarcza, 1999, nr 1, SGH, Warszawa, s. 111.

Niższy od średniokrajowego stopień zainwestowania¹ był i pozostaje główną przyczyną niezadowalających wskaźników PKB. Nakazuje to położenie szczególnego nacisku na wzrost inwestycji, bez którego nie będzie możliwe zlikwidowanie powstałego opóźnienia w ogólnym poziomie rozwoju regionu. Stopa inwestycji w regionie powinna przewyższać analogiczny wskaźnik krajowy o co najmniej 3-4 punkty. W związku z tym konieczne jest podjęcie energicznych i konsekwentnych działań, zmierzających do uruchomienia jak największych środków inwestycyjnych publicznych i prywatnych, krajowych i zagranicznych. Działania te powinny stać się przedmiotem ciągłej troski samorządów terytorialnych wszystkich szczebli.

Szczególna rola aglomeracji bydgosko-toruńskiej w rozwoju regionu

Współczesny proces rozwoju gospodarczego i przestrzennego podlega obiektywnej tendencji do koncentracji przestrzennej i – co za tym idzie – metropolizacji. W Polsce, podobnie jak na całym świecie, zwiększa się gwałtownie znaczenie aglomeracji miejskich, które skupiają decydującą część działalności przemysłowo-usługowej, zwłaszcza w dziedzinach nowoczesnych i innowacyjnych.

Województwo kujawsko-pomorskie we wszystkich rankingach, tak obecnie popularnych, zajmuje niższą pozycję w stosunku do rzeczywistego swego potencjału społeczno-gospodarczego. Jedną z najważniejszych tego przyczyn jest słaby poziom (według jednych autorów) lub nawet brak (według innych) aglomeracji miejskiej o znaczeniu europejskim. Ośrodki stołeczne regionu: Byd-

¹ W 1997 roku wartość brutto środków trwałych na 1 mieszkańca stanowiła w województwie bydgoskim 88,7%, toruńskim 78,7% i wrocławskim 82% średniej krajowej.

goszcz i Toruń pełnią funkcje usługowe w skali wojewódzkiej oraz ponadwojewódzkiej i łącznie należą do największych w kraju. Są położone w niewielkiej odległości od siebie (40 km) i doskonale skomunikowane między sobą i z całym regionem, a jednak, zdaniem niektórych autorów, nie zasługują na miano aglomeracji. Dziwić musi fakt, że często nie dostrzega się bardzo intensywnych, naturalnych i tradycyjnych, wzajemnie korzystnych związków między Bydgoszczą a Toruniem, przy jednocześnie znacznie zawyżonej ocenie aglomeracji gdańskiej czy lubelskiej. Wydaje się, że w tej sprawie ciągle jeszcze pewną rolę odgrywają reminiscencje manipulacji politycznych, jakie toczyły się wokół niedawnej reformy terytorialno-administracyjnej, której jeden z wariantów przewidywał włączenie regionu kujawsko-pomorskiego do województwa pomorskiego ze stolicą w Gdańsku. Trzeba w związku z tym przyjąć założenie, że aglomeracja bydgosko-toruńska istnieje obiektywnie i ma szansę przekształcić się w nowoczesną aglomerację europejską porównywalną do aglomeracji poznańskiej czy gdańskiej. Wymaga to znacznych inwestycji, zwłaszcza w dziedzinie infrastruktury i usług. Konieczna jest przede wszystkim budowa nowych dróg i ulic oraz modernizacja starych, jak również przyspieszenie rozwoju usług metropolitarnych, w tym zwłaszcza powołanie w Bydgoszczy drugiego uniwersytetu w regionie, obok Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Rozbudowa aglomeracji bydgosko-toruńskiej jest zadaniem tak ważnym dla całego regionu, iż bez wahania trzeba jej poświęcić większą część środków finansowych i organizacyjnych, będących w dyspozycji regionu, nawet wtedy, gdyby to spowodowało zachwianie kontrowersyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Uprzywilejowanie Bydgoszczy i Torunia w dostępie do wszelkich możliwych środków leży w dobrze rozumianym interesie całej społeczności regionu i w dalszej, lecz niezbyt odległej, perspektywie przyniesie wielkie, nieocenione korzyści całemu województwu.

Preferencje restrukturyzacyjne, kierunki i cele restrukturyzacji

Preferencje restrukturyzacyjne regionu polegać muszą na przewyciężaniu określonych barier, stąd można je ująć w następujących 4 grupach:

1) Preferencje ekonomiczne:

wzrost produktu regionalnego, wzrost inwestycji, wzrost wydajności pracy, wzrost zatrudnienia, poprawa efektywności wszystkich czynników produkcji, wzrost popytu i przekształcenia jego struktury, wzrost dochodów ludności i zysków przedsiębiorstw, wdrożenie orientacji marketingowej.

2) Preferencje społeczne:

spadek bezrobocia, zwiększenie konsumpcji indywidualnej, zmiany w strukturze konsumpcji, rozwój infrastruktury społecznej, podniesienie sprawności działania administracji rządowej i samorządowej, podniesienie ogólnego poziomu aktywności społeczności lokalnych.

3) Preferencje techniczne:
odnowa i unowocześnienie majątku trwałego, przyspieszenie rozwoju przemysłu wysokiej techniki, stymulowanie innowacji technicznych i produktowych, rozwój infrastruktury techniczno-ekonomicznej, rozwój zaplecza badawczo-rozwojowego, dywersyfikacja produkcji.

4) Preferencje ekologiczne:
racjonalizacja gospodarowania zasobami środowiska naturalnego, poprawa czystości wód, powietrza i gleb, zmniejszenie emisji pyłów i gazów, rekultywacja terenów zdegradowanych, budowa wysypisk śmieci, ochrona krajobrazu, zwiększenie skuteczności nadzoru budowlanego.

Uwzględniając sformułowane powyżej preferencje, stosunkowo łatwo można określić kierunki rozwoju gospodarki regionalnej. Zasadniczo można mówić o dwóch kierunkach, a mianowicie o zmianach w dynamice i o przekształceniach struktury.

Zmiany w dynamice mogą polegać jedynie na przyspieszeniu i poprawie skuteczności działań zmierzających do realizacji przyjętych celów rozwoju. Bardziej złożonym zagadnieniem są natomiast zmiany w strukturze gospodarki regionalnej, decydujące o charakterze i tempie procesu restrukturyzacji. Należą do nich przede wszystkim następujące działania:

- 1) przekształcenia struktury sektorowej (zwiększenie udziału sektora usług na niekorzyść rolnictwa),
- 2) przekształcenia struktury przestrzennej (wykształcenie efektywnych powiązań przestrzenno-gospodarczych, poprawa przestrzennej dostępności dóbr i usług),
- 3) przekształcenia struktury własnościowej (zwiększenie udziału sektora prywatnego),
- 4) przekształcenia struktury wielkościowej (zwiększenie udziału przedsiębiorstw małych i średnich),
- 5) przekształcenia struktury społecznej (uformowanie nowoczesnej stratyfikacji społecznej),
- 6) przekształcenia struktury zaludnienia (zwiększenie udziału zatrudnionych w usługach i nowoczesnych gałęziach przemysłu),
- 7) przekształcenia struktury zawodowo-kwalifikacyjnej (wzrost udziału zatrudnionych z wyższym wykształceniem i z poszukiwanymi na rynku pracy kwalifikacjami),
- 8) przekształcenia struktury techniczno-produktowej (wzrost udziału produkcji dóbr nowoczesnych i wysoko przetworzonych, ograniczenie stopnia zużycia majątku produkcyjnego),
- 9) przekształcenia infrastruktury techniczno-ekonomicznej (zapewnienie dostaw energii, usprawnienie transportu i gospodarki wodnej).

Cele restrukturyzacji województwa zasadniczo nie odbiegają od celów restrukturyzacji innych regionów i całego kraju. Generalnie rzecz biorąc, celem strategicznym jest ukształtowanie efektywnie funkcjonującego systemu gospodarki regionalnej z wbudowanym mechanizmem samorozwoju, działającym na zasadzie autoregulacji rynkowej.

Założenia i hipotezy dotyczące rozwoju województwa jako systemu przestrzenno-ekonomicznego

Jak wiadomo, pojęcie regionu należy do najbardziej dyskusyjnych, a w literaturze napotkać można setki jego definicji. Niewątpliwie, regiony istnieją obiektywnie, lecz kryteria ich delimitacji są tak sporne, że w polityce regionalnej zarówno w sensie teoretycznym, jak i praktycznym, regiony utożsamiane są z wyższego szczebla jednostkami podziału terytorialno-administracyjnego². W Polsce są nimi województwa.

Województwo jako region obejmuje określony obszar (fragment przestrzeni ekonomicznej), wypełniony różnorodnymi, lecz zawsze w pewien sposób wzajemnie powiązаныmi podmiotami gospodarującymi. Identyfikacja tych podmiotów i związków między nimi ma duże znaczenie w analizie regionalnej, bowiem pozwala spojrzeć na województwo od strony podejścia systemowego.

Region jako system przestrzenny charakteryzuje się następującymi głównymi cechami:

- celową organizacją niezbędną do świadomego wypełniania określonych funkcji społecznych, gospodarczych, technologicznych i ekologicznych;
- względny wyodrębnieniem z otoczenia, z którym prowadzona jest wymiana dóbr, usług i czynników produkcji;
- możliwością dysponowania egzo- i endogenicznymi czynnikami, niezbędnymi do wypełniania założonych funkcji;
- zdolnością do samodzielnego określania i wyboru oraz modyfikacji celów, a także do zwiększania stopnia swojej sprawności i stopnia zorganizowania.

W tak funkcjonującym regionie – województwie działania restrukturyzacyjne odbywałyby się samoczynnie bez potrzeby głębszej ingerencji władzy państwowej i bez nacisków biurokratycznych, ze swej istoty mało skutecznych.

Rozwój regionu jest procesem wielowymiarowym, co powoduje, że jego badanie jest trudne i wymaga przyjęcia szeregu założeń upraszczających. W pewnej mierze jest to proces o charakterze ekonomicznym, polegający na transformacji czynników i zasobów w dobra i usługi. Wskutek tego następują zmiany w sposobie, poziomie, jakości i stylu życia ludności, a więc dokonuje się rozwój społeczny, zwrotnie oddziałujący na rozwój gospodarczy. Jednemu i drugiemu towarzyszy postęp techniczny i technologiczny, a także zmiany w środowisku przyrodniczym. Wszystkie te aspekty, wzajemnie powiązane na zasadzie sprzężenia zwrotnego, decydują o coraz pełniejszym, racjonalnym

² Afiliowane przy Radzie Europy Zgromadzenie Regionów Europy definiuje region jako jednostkę polityczno-terytorialno-administracyjną, usytuowaną bezpośrednio po centralnej władzy państwowej, wyposażoną w wybierane lub mianowane przedstawicielstwo polityczne, zabezpieczoną istnieniem Rady Regionalnej, ukonstytuowanej przez niższe, podległe jej jednostki terytorialne. Zob.: W. Żelazny, *Modele integracji europejskiej: nawigacja między Europą państw a Europą regionów*. W: *Jaka Europa? Regionalizacja a integracja*, red. P. Buczkowski, K. Bondyra, P. Śliwa, Poznań 1998, s. 36.

wykorzystaniu czynników i zasobów wewnętrznych i zewnętrznych, będących w dyspozycji regionu.

Gospodarkę każdego województwa można potraktować jako system złożony z czterech podsystemów: ekonomicznego, społecznego, techniczno-technologicznego i ekologicznego. Relacje między nimi należą do pojęcia struktury regionalnej. Istotne są również powiązania zewnętrzne: z innymi systemami tej samej rangi oraz z systemami wyższego rzędu – gospodarką narodową, ugrupowaniami międzynarodowymi. Powiązania wewnętrzne i zewnętrzne stanowią główną treść pojęcia rozwoju.

Podejście systemowe może okazać się bardzo przydatne przy formułowaniu strategii rozwoju województwa. Jej punktem wyjścia może być założenie, że warunkiem powodzenia procesu restrukturyzacji jest wprowadzenie województwa na ścieżkę trwałego i w miarę możliwości zrównoważonego wzrostu. W przypadku Województwa kujawsko-pomorskiego stopa tego wzrostu powinna być nieco wyższa od średniej krajowej. Niemniej konieczne jest obniżenie bezrobocia, a najlepiej sprowadzenie go do wysokości bezrobocia naturalnego. Przyspieszenie wzrostu gospodarczego wymaga zwiększenia inwestycji nowych i odtworzeniowych, tym bardziej że majątek trwały uległ znacznej dekapitalizacji. Istotna jest nie tylko wielkość inwestycji, lecz także ich kapitałochłonność. Jednocześnie nastąpiłyby zmiany w dochodzie regionalnym, w konsumpcji i inne.

W województwie kujawsko-pomorskim prognozowane zmiany można odnieść do zaproponowanego wcześniej ogólnokrajowego wariantu prorozwojowego złagodzonego. Na tej podstawie można zbudować 3 warianty rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, a mianowicie:

- wariant I (optymistyczny),
- wariant II (konieczny),
- wariant III (pesymistyczny).

Wariant I zakłada osiągnięcie w 2010 roku wskaźników ekonomicznych nieco wyższych od średniej krajowej przy przyjęciu za punkt odniesienia wariantu aktywnego złagodzonego. Tempo wzrostu produktu regionalnego musiałoby więc sięgnąć 8% średniorocznie (na poziomie zbliżonym do ogólnokrajowego wariantu aktywnego). Wymagałoby to zwiększenia stopy inwestycji do co najmniej 30% produktu regionalnego. Wzrost oszczędności regionalnych nie byłby w stanie sprostać temu zadaniu, zatem konieczne byłoby wsparcie kapitałowe z zewnątrz (z innych regionów Polski i z zagranicy). Podniósłby się istotnie poziom życia ludności, zaś skala rozpiętości wewnątrzregionalnych prawdopodobnie pogłębiłaby się nieco. Wariant ten bardzo korzystnie odbiłby się na stopie bezrobocia, która obniżyłaby się do poziomu około 10% (w tym bezrobocie otwarte 7-8%, ukryte 2-3%).

Wariant II przewiduje podniesienie podstawowych wielkości ekonomicznych regionu do poziomu zbliżonego do zaproponowanego wariantu ogólnokrajowego, aktywnego złagodzonego: tempo wzrostu produktu regionalnego wynosiłoby 6-7%, stopa inwestycji 25-28% produktu regionalnego, stopa bezrobocia w roku docelowym około 13%.

Wariant III polega na utrzymaniu dotychczasowej, niższej od średniej krajowej, pozycji regionu w systemie gospodarki narodowej. Tempo wzrostu produktu regionalnego wynosiłoby więc około 4-5% średniorocznie, stopa inwestycji 20-25%, bezrobocie otwarte około 15%, a ukryte około 5% w roku docelowym (łącznie około 20%). Dochody realne ludności i konsumpcja pozostawałyby na poziomie niższym od średniej krajowej i nie byłyby przez społeczność regionalną uznane za satysfakcjonujące.

Podstawowe dane o nakreślonych powyżej propozycjach zawiera tablica nr 2.

Tablica 2

Główne parametry ekonomiczne wariantów rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2010 r.

Wariant	Tempo wzrostu produktu regionalnego	Stopa inwestycji	Stopa bezrobocia otwartego
I. Optymistyczny	8-9%	30% i więcej	około 10%
II. Konieczny	6-7%	25-29%	około 13%
III. Pesymistyczny	4-5%	20-24%	około 15%

Źródło: Opracowanie własne

Najbardziej satysfakcjonujący i jednocześnie realistyczny jest wariant II, który spowodowałby pewną poprawę pozycji województwa kujawsko-pomorskiego w stosunku do pozostałych regionów Polski.